

ABRAHAM U EVANĐELJIMA ISUSOVA DJETINJSTVA
Abraham u rodoslovljima (Mt 1,1-2.17; Lk 3,34) i
Zaharijinu hvalospjevu (Lk 1,73)

Nikola HOHNJEC, Zagreb

Sažetak

Autor ponajprije obrađuje mjesta gdje se spominje Abrahama u rodoslovljima. U Evanđelju po Mateju njegovo ime stoji iza Davida na početku Isusova djetinjstva kao ključni pojam, u samom rodoslovlju i u zaključku Matejeva rodoslovlja. U Evanđelju po Luki Abrahama se jednostavno susreće u rodoslovnom nizu s njegovim potomcima i prethodnicima. Luka Abrahamovo ime spominje još u Zaharijinu hvalospjevu koji se nalazi u njegovu evanđelju Isusova djetinjstva. Abrahamovo se ime svakako u sveukupnom sadržaju rodoslovlja evanđelja Isusova djetinjstva izdvaja i tvori temelj u poimanju povijesti spasenja.

Ključne riječi: Evanđelje po Mateju, Evanđelje po Luki, Isusovo djetinjstvo, Abraham, rodoslovlje, Zaharija, hvalospjev.

I. ABRAHAM U RODOSLOVLJIMA (Mt 1,1-2.17; Lk 3,34)

1. Uvod

Abrahama se spominje i u Matejevu i u Lukinu rodoslovlju. Kod Mateja susrećemo Abrahamovo ime čak tri puta, a kod Luke jedanput. Kod Mateja se ime nalazi u evanđelju Isusova djetinjstva (gl. 1), ali i kod Luke – u drugom sadržaju i kontekstu – također se susreće Abrahama u evanđelju Isusova djetinjstva u Zaharijinom hvalospjevu *Benedictus* (gl. 1) koji se ovdje kasnije obrađuje. No kod Luke Abrahama se također spominje u rodoslovlju. Ime Abraham spominje se u Lukinom rodoslovlju tek nakon Ivana Krstitelja, tj. na početku Isusova javnog djelovanja (gl. 3). Višestruko spominjanje u evanđeljima o Isusovom djetinjstvu i u rodoslovljima, Abrahama, praoca izabranog naroda, svjedoka opravdanja po vjeri i duhovnog oca prisjeća i upućuje na sadašnje utemeljenje povijesti spasenja.

2. Tekstovi i tumačenje

Prvo se navodi Matejev tekst: »Rodoslovlje Isusa Krista, sina Davidova, sina Abrahamova. Abrahamu se rodi Izak, Izaku se rodi Jakov ... U svemu dakle: od Abrahama do Davida četrnaest naraštaja ...« (Mt 1,1-2.17).

Slijedi Lukin tekst iz rodoslovlja: »Kad je Isus nastupio, ... Bijaše – kako se smatralo – sin Josipov, Elijev ... Jakovljevi, Izakov, Abrahamov, Terahov, Nahorov ... (Lk 3,23.34).

2.1. Višestruko mjesto Abrahama

Abraham se početno spominje i kod Mateja i kod Luke. Kontekst se nalazi u evanđeljima Isusova djetinjstva ali i u književnoj vrsti rodoslovlja izvan tog okvira u evanđeljima o Isusovu djetinjstvu. Tako se ovo izlaganje temelji na četiri navoda u kojima se spominje Abraham.

2.2.1 Spominjanje Abrahama u rodoslovlju kod Mateja i Luke

Abrahama se ovdje višestruko susreće: tri puta kod Mateja i jedanput kod Luke. I u jednom i u drugom rodoslovlju Abrahamovo se ime spominje u nizu. Pritom u Evanđelju po Mateju Abrahamovo ime stoji na početku, u strukturalnom uvodu, zatim na početku niza rodoslovnih imena i na koncu kod povijesnog rodoslovnog pregleda spasenja. Kod Mateja tako nema, za razliku od Luke, Abrahamovih predaka, ali se u oba rodoslovlja spominju Abrahamovi potomci Izak, Jakov i drugi. U Lukinom rodoslovlju prvo se obrnutim redom od mlađih prema starijima poimence spominju Abrahamovi potomci, a prema samom početku navode se njegovi bliži i daljnji prethodnici.

Poslije babilonskog progonstva rodoslovlja su u Izraelu bila obljubljena.¹ U Isusovo vrijeme rodoslovlja su poznata prije svega u svećeničkim krugovima. Poslije, u apostolskom vremenu ona su sporna (1 Tim 1,4).² Je li između Abrahama i Isusa kao, kod Mateja – 42, ili kao kod Luke – 56 rodova? Kako uskladiti imena rodova? Kod Mateja trostruki navod Abrahama stoji intenzivno na početku evanđelja Isusovog djetinjstva. E. Schweizer ističe svjedočanstvo evanđelista Luke koji želi reći da je Bog započeo povijest spasenja od početka čovječanstva u Adamu i u izboru Abrahama, s kojim se ravnopravno spominju i njegovi potomci i njegovi

¹ Usp. W. TRILLING, *Das Evangelium nach Matthäus*, I, GSch, Patmos Verlag, Düsseldorf, 1965., 17.

² Usp. W. GRUNDMANN, *Das Evangelium nach Matthäus*, ThHKNT, Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, 1975., 60. Jeruzalemska Biblija uz 1 Tim 1,4 upućuje u židovskim razmišljanjima o povijesti patrijarha i junaka Staroga zavjeta na Knjigu Jubileja. Opominju se također kršćani da se klone gnostičkih rodoslovlja (Tit 3,9).

prethodnici. On vidi da je ljudsko djelovanje u sveukupnom zbroju došlo do cilja, konačnog spasenja.³

Rasprava o rodoslovljima bila je moguća stoga što je za židovsko mišljenje očinstvo biološka ali i pravna stvar. Rodoslovlje treba opravdati sudbinu Božjeg naroda i Davidova roda s kojim je utvrđena Mesijina bit, razvoj i ispunjenje. Stoga će on biti označen kao sin Abrahamov i Davidov. To je, prema W. Grundmannu, kraće rečeno ključ po kojem se ispunjava izraelska povijest.⁴ Oba rodoslovlja spominju najvažnije Isusove pretke: prvog čovjeka Adama (Lk), praoca Abrahama i kralja Davida (Mt; Lk). Slažu se u zajedničkom opisanom razdoblju, uz razliku imena od Abrahama, odnosno Jude do Davida (Mt 1,2-6; Lk 3,31-34).⁵ Valja uočiti da imena počevši od Davida u oba rodoslovlja uzmiču jedno pored drugoga te nije moguće posložiti Mesijine pretke kod Mateja i Luke.⁶ Usvaja se da nije posrijedi obiteljska predaja iz Isusova doma.⁷ Nemoguće je harmonizirati nejednake liste od Davida do pretka od kojega je Isus, tj. njegova zakonskog oca jer Matej iznosi ukupno samo 3x14 imena. Za Luku 3,23-31 vrijeme od Josipa do Davida već ima shemu 6x7 imena, što je Matejev sveukupni broj imena. Evandelist Luka ne pridaje, međutim, neku vrijednost toj postojećoj shemi, za razliku od Mateja koji to čini shematski (1,17). G. Schneider smatra da je moguće zamisliti kako je Luka preuzeo postojeći popis.⁸ L. Hervey misli da Matej priopćuje imena zakonsko-pravnih Davidovih potomaka, nasljednika Davidova prijestolja da je ono i dalje postojalo. Luka, naime, navodi Davidove potomke u onoj lozi iz koje je na kraju potekao i Josip, Marijin muž. Po tom mišljenju Jakov, Josipov otac i baštinik Davidova prijestolja u Evandelju po Mateju umro je bez potomaka. Po Luki je nasljedstvo prešlo na lozu koju je predstavljao zakonski otac Eli.⁹ Time nije iscrpljena brojčana razlika predaka koja kod Luke sadrži već do Davida isti broj predaka kao sveukupno rodoslovlje kod Mateja koje seže do Abrahama.

³ Usp. E. SCHWEIZER, *Das Evangelium nach Matthäus*, NTD, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1974., 10.

⁴ W. GRUNDMANN, *Das Evangelium nach Matthäus*, 60.

⁵ Usp. M. LIMBECK, *Matthäus-Evangelium*, Stuttgarter kleine Kommentare, SKK, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1986., koji izdvaja samo dva pretka, 20; K. H. RENGSTORF, *Das Evangelium nach Lukas*, NTD, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1975., 60.

⁶ Usp. P.-G. MÜLLER, *Lukas-Evangelium*, Stuttgarter kleine Kommentare, SKK, Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1984., 50; L. MORRIS, *Evandjelje po Luki*, (Prijevod), Dobra vest, Novi Sad, 1983., 98.

⁷ Usp. M. LIMBECK, *Matthäus-Evangelium*, 20.

⁸ G. SCHNEIDER, *Das Evangelium nach Lukas*. Kap. 1–10, ÖTKNT, Echter Verlag, Gütersloh, 1977., 94.

⁹ L. MORRIS, *nav. dj.*, 98–99, iznosi uz pomoć usporedbi, raznih mišljenja i autora starija i kasnija tumačenja Lukinog rodoslovlja (J. Africanus, Lord Harvey, J. Gresham Machen).

2.2.2. Abraham u Matejevu rodoslovlju

Matej je htio vizualno predstaviti apstraktnu istinu. On iz tradicije govori o biološkom Josipovu očinstvu glede Isusa. To rodoslovlje potječe iz vremena kada se naglašavalo Mesijino tjelesno rođenje i Josipovo biološko očinstvo posebno povezano s Davidom (Rim 1,3; Dj 13,32-34), a nije se obrađivalo djevičansko rođenje. Matej ipak povezuje rodoslovlje sa susljednom naracijom koja pretpostavlja djevičansko rođenje.¹⁰ Njegovo rodoslovlje od Abrahama do Zerubabela slaže se s listama Staroga zavjeta (1 Ljet 1,28.34; 2,1.4.5.9-12.15; Rut 4,18-21). N. Casalini dobro započinje svoje tumačenje kako prva Matejeva rečenica o rodoslovlju jednostavno predstavlja početak naracije.¹¹ Abraham je izabrani otac Izraela. David je izabrani kralj (Ps 78,70; 89,21). Po Abrahamu svi naraštaji zemlje postižu blagoslov (Post 12,3; 18,18; 22,18). Tako W. Trilling uočava da jedno životno stablo vodi kroz stoljeća do punine vremena.¹² Matej naime nudi rodoslovlje Josipa koji je potomak Davidov i Abrahamov. S druge strane, mesijanska obećanja Abrahamu i Davidu prenosila su se na sve njihove potomke, bez iznimke jesu li bili prvorođenci ili ne, kraljevskog roda ili ne.¹³ Matejevo rodoslovlje na početak stavlja Abrahama i vodi sve do Davida (1x14), te je posrijedi uokvireno, zatvoreno izvješće (Post 12,3; 22,18; 2 Sam 7,12-16; Iz 11,1-9). Slažući rodoslovlje sve od Abrahama, evanđelist ističe spasonosnu stvarnost, tj. božansku djelatnost. Sve je s njim u vezi naviještao samo sjenovito. Mt 1,1 u uvodu spominje najvažnije likove: Isusa, Davida izraelskog kralja i Abrahama rodozačetnika i oca svijetu.¹⁴ Rodoslovlje je inače razdijeljeno u tri povijesna odsječka: od Abrahama do Davida, od Davida do babilonskog zarobljeništva i od babilonskog zarobljeništva do Isusa.

Matej se služi brojem 14 kojeg je našao u 1 Ljet 2,1-4 i započinje s Izraelom i iz Rut 4,18-22 s Perezom. On tim listama također dodaje Abrahama, Izaka, Jakova i Judu da bi tako dobio broj 14. Skupini od 14 prethodi u Izraelu udomaćeni red od 7, točnije 2x7. Hebrejska riječ David je broj 14 što se sastoji od slova d, tj. brojčane vrijednosti, d w d = 4 + 6 + 4. Zbroj tih slova, odnosno brojki tvori tzv. gematriju imena David: David = 14. Nadalje, po W. Grundmannu čini se da je Luka gradio svoje rodoslovlje na temelju židovske apokalipse od 12 tjedana: Matejevih 3x14 od Abrahama do Isusa kod Luke je uvećano na

¹⁰ Usp. W. GRUNDMANN, *Das Evangelium nach Matthäus*, 60.

¹¹ N. CASALINI, *Libro dell' origine di Gesù Cristo*. Analisi litteraria e teologica di Matt 1 – 2, SBF, Franciscan Printing Press, Jeruzalem, 1990., 60.

¹² W. TRILLING, *Das Evangelium nach Matthäus*, 17.

¹³ Usp. L. ALGISI, T. BALLARINI i dr., *I Vangeli*, IB, Marietti, Torino, ²1974., 224.

¹⁴ Usp. J. GNILKA, *Das Matthäus evangelium*, 1, Kommentar zu Kapitel 1,1 – 13,58, HThKNT, Herder, Freiburg–Basel–Wien, 2000., 4.

8x17, čemu također kod Luke prethodi 21 član (3x7) od Adama do Abrahama (1 Ljet 1,1-4.24-27) što je 11x7 rodova, tj. 11 svjetskih tjedana. Na ishodu 11. i početku 12. tjedna nastupa mesijansko vrijeme kada se iz Davidove obitelji rodio Isus Mesija.¹⁵

Povijest od Abrahama, usprkos svjetlosti i tami, usponu i silasku nije ipak nered, bespuće, slučajnost nego planski vođena povijest, na čijem završetku stoji Isus kao Mesija o kojem M. Limbeck dobro zaključuje da je Mesija već ovdje očito cilj povijesti Davidovog doma.¹⁶ Posrijedi je umjetna kompozicija iz praksičanstva, na što upućuje činjenica da se u oba rodoslovlja nalazi shema septenarija. Luka obuhvaća 11x7 rodova a Matej 3x14, tj. 3x2x7 rodova. Smatra se da je od primarnog značenja u brojčanoj simetriji izražena misao planskog tijeka povijesti, a ne konkretan broj rodova unutar tri (četiri) razdoblja.¹⁷ Matej govori paralelno sa svoja tri razdoblja makar su se ona razlikovala. Tako npr. od Davida do babilonskog progonstva stoji 400 godina, a između babilonskog progonstva i Isusa otprilike 600 godina. Kao prvo upada u oči simetrijska podjela Izraelove povijesti od Abrahama do Isusa. Prvo razdoblje obuhvaća također 14 rodova, od Abrahama kome je Bog iskazao obećanja pa do Davidova ispunjenja o novom kralju.¹⁸ Prva skupina, od Abrahama do Davida, sadrži 14 imena kao i daljnje dvije skupine i generalno odgovaraju popisu i u Lk 3,31-34.¹⁹ Rodoslovlje se tako vraća do Abrahama, rodozačetnika izraelskog naroda, jer stari Izrael za Mateja zadržava značenje izvora novog Božjeg naroda (Mt 8,11; 22,32).²⁰

Tako su redci 1,1 i 1,17 o tri imena formalni okvir rodoslovlja, izdvajajući iz njega ono najvažnije: Isus je sin Abrahamov, pravi Židov; on je sin Davidov (9,27) i kao takav je pomazanik Krist. Oba su obećanja prisutna u Isusovoj oznaci: Davidov i Abrahamov sin. Konačno za Davida je jasno, a i za Abrahama obećanje podupire Mt 3,9; 8,11; 22,32. Oba atributa, Davidov i Abrahamov sin, odgovaraju sadržaju da oba teksta – 1,1-17 i 1,18-25 – označuju Davida, izraelskog kralja.²¹ Mt 1,1.17 s Davidom i Abrahamom nudi okvir rodoslovnog stabla. Iz te Božje

¹⁵ W. GRUNDMANN, *Das Evangelium nach Lukas*, Verlagsanstalt Evangelische, ThHKNT, Berlin, 1974., 111.

¹⁶ M. LIMBECK, *Matthäus-Evangelium*, 22.

¹⁷ *Isto*.

¹⁸ Usp. J. C. FENTON, *The Gospel of St. Matthew*, PNTC, Harmondsworth, Penguin Books, 1980., 37.

¹⁹ Usp. C. M. MARTINI, G. DANIELI i dr., *Il Messaggio della salvezza*, CCSB-NT, Leumann, Torino, 1970., 176.

²⁰ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Matthäusevangelium 1,1 – 16,20*, EBKNTÜ, Echter Verlag, Würzburg, 1985., 17.

²¹ Usp. U. LUZ, *Das Evangelium nach Matthäus*, Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament, EKK, Benzinger Verlag, Neukirchner Verlag, Zürich, Neukirchen, 1985., 88.

povijesti slijedi tako Isusova povijest.²² Mt 1,1 opisuje unaprijed i unatrag, budućnost i prošlost Mesije. Rodoslovlje ima naslov u Mt 1,1, no cijela knjiga ne treba naslova,²³ jer u 1,18 postoji drugi naslov.²⁴ Redak 1,1 sadrži dva važna elementa: zajedno s retkom 1,17 tvori inkluziju rodoslovlja a sadrži hijazam, tj. prstenasti sastav u kojem su redci 1,2-16 obrnuto paralelni: Krist, David, Abraham dok je rodoslovlje u retku 1,17 poredano i obratno: Abraham, David, Krist. Rodoslovlje dokazuje da je Isus Krist obećani Mesija u svakom od susljednih odlomaka koji završavaju s proročkim zaključkom, završnim riječima koje određuju i zaokružuju oblike pojedinih odsječaka (1,12-16; 2,5-8.17-18.23 itd.).²⁵ I na kraju knjige u 28,19 stoji još jedna inkluzija za cijelu knjigu.²⁶ Po uzoru na prvi niz od 14 rodova od Abrahama do Davida, Matej je saznao druga dva niza rodoslovlja.²⁷ Nisu mu značajni samo pojedini likovi predaka, posebno Abraham i David, nego sveukupni broj 3x14 članova rodoslovlja.

Otuda W. MacDonald izvodi zaključak da naziv sin Abrahamov predstavlja Isusa Krista kao onoga koji je posljednje ispunjenje obećanja danih praocu židovskog naroda.²⁸ On je Abrahamov sin pa tako mesijansko obećanje ima svoj početak kod rodozačetnika Abrahama (Post 12,3; 22,18). Rodoslovlje se ne nabraja samo do Davida nego ide do Abrahama. Isus je Davidov sin ali i potomak Abrahamov. Naslov sin Abrahamov obuhvaća više od naslova sin Davidov jer je Abraham još neobrezan već »otac svih vjernika« (Rim 4,11), uključivši tako i one poganskog podrijetla (Gal 3,7-9).²⁹

Izrazi Abraham, David, Isus posjeduju nešto svečanog i posebnog. Prva briga evanđelista bit će obznaniti da Isus jest Krist, tj. Mesija. Dva susljedna naslova imaju također tu svrhu. Ne treba prevesti Isus Krist, sin Davidov i sin Abrahamov nego sin Davidov koji je sin Abrahamov.³⁰ Budući da je Isus Mesija zato je i sin Abrahamov i Davidov i jer je sin Abrahamov i Davidov, stoga je s pravom Mesija.³¹ Sin Davidov

²² Usp. E. SCHWEIZER, *Das Evangelium nach Matthäus*, 8.

²³ *Isto*, 35.

²⁴ Usp. L. ALGISI, T. BALLARINI i dr., *I Vangeli*, 224.

²⁵ Usp. J. SCHMID, *Das Evangelium nach Matthäus*, RNT, Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, 1965., 34.

²⁶ Usp. D. J. HARRINGTON, B. V. VIVIANO i dr., *Komentar Evanđelja i Djela apostolskih*, (Prijevod), Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 1997., 143.

²⁷ Usp. L. ALGISI, T. BALLARINI i dr., *I Vangeli*, 225.

²⁸ W. MacDONALD, *Komentari Novoga zavjeta s priložima A. Farstada*, I, Matej – Ivan, (Prijevod), Euroliber, Zagreb, 1997., 21.

²⁹ Usp. D. J. HARRINGTON, B. V. VIVIANO i dr., *nav. dj.*, 143.

³⁰ Usp. L. ALGISI, T. BALLARINI i dr., *I Vangeli*, 224.

³¹ Usp. W. GRUNDMANN, *Das Evangelium nach Matthäus*, 60.

jest Mesija, jer David je sa svoje strane sin Abrahamov, stoga baštinik obećanja (Gal 3,16). Važno je naglasiti još jednu stvar u vezi Abrahamova sina. Niz predaka seže daleko do Abrahama. Stoga je bilo teško protumačiti Abrahamovo sinovstvo.

Rodoslovlje bi bilo lakše razumljivo kad bi započelo kod Davida. No više govori Abrahamovo sinovstvo nego sama po sebi razumljiva tvrdnja da je Isus Židov.³² Pojam Abrahamov sin je upadniji jer je svaki Židov Abrahamov sin te izreka ne čini neki naročiti iskaz o Isusu. No rodoslovlje je objasnilo smisao.³³ Abraham je otac svega naroda a ne samo jedne obitelji ili samo jednog plemena i šireg klana. Donošenje i ispunjenje Abrahamovih obećanja bilo je dovoljno za evanđelista Mateja.³⁴ Jer Božja obećanja Abrahamu i Davidu prenesena su unutar obitelji od oca prema sinu (Post 12,2; 15,3; 2 Sam 7,12-16; Ps 89,20-22). I u izrazu sin Abrahamov ima univerzalnog poslanja a ne samo vezivanja uz Izrael: po tebi će biti blagoslovljeni svi narodi zemlje (Post 12,3). U sinu Abrahamovom sažeta je cijela izraelska povijest u kojoj se ostvaruje obećanje i mesijanska Davidova oznaka. Razumljivo je i upadno da Abrahamov sin u Mt 1,1 upućuje na široku židovsku predaju koja Abrahama gleda kao oca i pridošlicu. Matej stoga zasigurno vjeruje da spasenje dolazi i poganima.³⁵ Rodoslovno stablo od Abrahama do Josipa nije savršeno. Nedostaju mnoge karike. No Isus je duboko ukorijenjen u svijetu, u čovječanstvu, a posebno je uronjen u židovski narod.³⁶

Rodoslovlje Isusa Krista kod Mateja svakako je umjetna literarna tvorevina.³⁷ I. Gnilka također misli da se njegovom računanju rodoslovlja 3x14 od Abrahama do Isusa mora barem šutke pribrojiti vrijeme od Adama do Abrahama.³⁸ Misao vodilja u svim Matejevim poglavljima je dokaz da je Isus obećani Mesija. Inače David stoji prije Abrahama što se opravdava mesijanstvom. Pavao smatra mesijanskim odličjem obećanje blagoslova svim narodima (Gal 3,16; Post 22,18). U skladu sa željom da uvjeri Židove u Isusovo mesijanstvo Matej uvodi Abrahama. Među junacima vjere, Abraham je imao priliku postati prijatelj Božji (Jak 2,23; 2 Ljet 20,7; Iz 41,8). Zbog svoje vjernosti Abraham je imenovan ocem svega izabranog naroda (Gal 3,7.9). Redak 1,17 govori: u Božjoj ruci je sva povijest, od Abrahama do Isusa. Vjernička zajednica je osvjedočena da je Bog u Isusu po

³² Usp. U. LUZ, *Das Evangelium nach Matthäus*, 93.

³³ *Isto*, 89.

³⁴ Usp. *The Seventh-day Adventist Bible Commentary*, V, SDABC, Review and Herald Publishing Association, Washington, 1980., 277; vidjeti Iv 8,33.39.

³⁵ Usp. U. LUZ, *Das Evangelium nach Matthäus*, 95.

³⁶ Usp. C. M. MARTINI, G. DANIELI i dr., *Il Messaggio della salvezza*, 176.

³⁷ J. GNILKA, *Das Evangelium nach Matthäus*, 4.

³⁸ *Isto*, 12.

Abrahamovom primjeru ravnao poviješću, dajući posebna obećanja i ispunivši ih (Post 17,4-8; Gal 3,16).

2.2.3. Abraham u Lukinom rodoslovlju

Kod Luke, povjesničara, ne misli se na neko mitsko rođenje jer Adam je za njega jednostavno Božje stvorenje (Dj 17,24.26.28-29).³⁹ Lukino rodoslovno stablo ne seže samo do Abrahama kao kod Mateja, nego do Adama i vremena kada je stvoren. Isus je židovski Mesija, ali prije svega je spasitelj svijeta. Nije povezan samo s Davidom i Abrahamom (Mt 1,1), nego i s Adamom.⁴⁰ Luka tvrdi da je Isus jedan od Adamove djece. Član u genitivu označava jednostavno sina. On je usprkos svom posebnom začecu i rođenju povezan sa svim ljudima (Lk 1,26-38; 2,1-20). M. Limbeck tvrdi da je Luka, kao uostalom i Matej, uporabio rodoslovlje za ilustraciju svoje teologije.⁴¹ Vraćanje do Adama u skladu je s Lukinim zanimanjem za čitavo čovječanstvo. Miller drži da se tu vjerojatno misli i na Isusa kao 'posljednjeg Adama' (1 Kor 15,22.45).⁴² Za kršćane iz poganstva bilo je važno uočiti: »Isus nije samo židovski Mesija nego, povrh toga, i spasitelj svega svijeta. U njemu će biti blagoslovljeni svi narodi zemlje.«⁴³

Luka ide sve do početka čovječanstva, do Adama, budući da je svoje Evanđelje pisao za helenističku zajednicu, tj. kršćane iz poganstva. Ni oni ni Luka nisu mnogo znali o Abrahamu i Davidu, jednostavno se nisu mogli zamisliti kao djeca Abrahamova.⁴⁴ Time što Luka ide do Adama, ide zapravo do Boga Stvoritelja. Niz imena od Adama do Abrahama, sastavio je Luka kao što se objavljuje u sveopćoj Lukinoj tendenciji prikazivanja rodoslovlja. Imena su uzeta iz Septuaginte jer Kenan sin Arpakšadov nalazi se samo u tekstu tog grčkog prijevoda.⁴⁵ No i Luka po W. Grundmannu pretpostavlja židovsku sredinu rodoslovlja koja se nalaze u 1 Ljet 1,18-34; 2,3-15 i Rut 4,18-22 gdje se spominju međaši rodoslovlja David ili Abraham.⁴⁶ Matej po tradicionalnom poimanju prikazuje Josipove pretke, a Luka Marijine. Ali i Lukin popis se uglavnom slaže u svom okviru s Josipovim precima.⁴⁷ Luki je svakako važno da je Isus sin Abrahamov i Davidov. Ali upravo

³⁹ Usp. J. KREMER, *Lukasevangelium*, EBKNTEÜ, Echter Verlag, Würzburg, 1988., 51.

⁴⁰ Usp. A. STÖGER, *Das Evangelium nach Lukas*, I, GSch, Patmos Verlag, Düsseldorf, 1964., 124.

⁴¹ M. LIMBECK, *Matthäus-Evangelium*, 21.

⁴² Usp. L. MORRIS, *nav. dj.*, 99.

⁴³ M. LIMBECK, *Matthäus-Evangelium*, 21.

⁴⁴ *Isto.*

⁴⁵ Usp. J. SCHMID, *L'Evangelo secondo Luca*, RNT, (Prijevod), Morcelliana, Brescia, 1965., 138.

⁴⁶ W. GRUNDMANN, *Das Evangelium nach Matthäus*, 111.

⁴⁷ Usp. K. H. RENGSTORF, *Das Evangelium nach Matthäus*, 61.

kod njega Isus je također i sin Adamov i kao takav je ispunio Božje putove koji su započeli s prvim čovjekom. Kod Luke rodoslovlje nakon Adama seže do samog Božjeg stvaralačkog djela.⁴⁸

Lukina lista slaže se donekle s Matejevom samo u rodovima od Abrahama do Davida. Pišući za obraćene pogane Luka je morao i u rodoslovlju pokazati da Isus nije bio samo židovski Mesija nego spasitelj svijeta. Spasitelj Isus se tako pojavljuje kao duhovna glava svega čovječanstva, novo polazište povijesti. A prvi čovjek, Adam opisan je kao sin Božji. To jednostavno znači da ga je Bog stvorio. Postoji sve aktualnije iznošenje apokaliptičkog poimanja Isusovog rodoslovlja kod Luke.⁴⁹ Kod Luke se spominje 77 imena bez naglašavanja ili uzdizanja neke karike. Kod Lukinih imena 36 ih je u Starom zavjetu nepoznatih. Za razdoblje od Josipa do Zerubabela nema paralela.⁵⁰ Time što rodoslovlje seže do Boga, drukčije nego kod Mateja, gdje rodoslovlje započinje od Abrahama, stvara se kontrast spomenutom mišljenju: Isus nije Josipov sin nego je potjecao od Boga što u predtekstu nedostaje. Naime prije Abrahama u 3x7 rodova navodi se Adamov rod, a prije njega i u židovskim rodoslovljima sasvim neuobičajeno, rodoslovlje se proteže sve do Boga.⁵¹

U niz Lukinog rodoslovlja, ubraja se dakako, prvo i posljednje ime, Isus i Bog. Posrijedi je 11 septenarija, 3 od Isusa do babilonskog progonstva, 3 od babilonskog zarobljeništva do Davida, 2 od Davida do Abrahama i 3 od Abrahama do Boga. U svemu se susreće 77 imena. Isus dolazi nakon 11 sedmica koje završavaju s Josipom kao novi početak i kao ispunjenje protoevandeoskog obećanja.⁵² Makar se tradicionalno uzima da Luka obrađuje žensku liniju po Mariji a Matej mušku liniju po Josipu ipak valja spomenuti da Luka to nije htio reći. Nema rodoslovlja pa ženskoj liniji. S druge strane, tu je rođenje od Djevice, a kako voditi rodoslovlje kada nema zemaljskog oca? Posrijedi je jedinstveni slučaj, gdje već u starini J. Africanus govori o leviratskom braku.⁵³ Eli je umro bez djece a njegov polubrat po majci, Jakov, oženio se Elijevom udovicom te se iz tog braka rodio Josip. Matej izvodi Josipovo ime po Jakovu, njegovom stvarnom ocu, a Luka pak po Eliju, njegovom zakonskom ocu.⁵⁴ Luka dodaje, Sin Božji, jer Isusa valja i promatrati u odnosu prema nebeskom Ocu.

⁴⁸ Usp. P.-G. MÜLLER, *Lukas-Evangelium*, 50.

⁴⁹ Usp. F. BOVON, *Evangelium nach Lukas*, I, Lk 1,1 – 9,50, *Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament*, EKK, Benzinger Verlag–Neukirchner Verlag, Zürich, Neukirchen, 1985., 191.

⁵⁰ *Isto*.

⁵¹ Usp. H. SCHÜRMAN, *Das Lukasevangelium*, I, Kommentar zu Kapitel 1,1 – 9,50, HThKNT, Herder, Freiburg–Basel–Wien, 2000., 201.

⁵² *Isto*.

⁵³ Vidjeti bilješku 9; usp. L. MORRIS, *nav. dj.*, 98.

⁵⁴ *Isto*.

2.2.4. Biblijsko-teološki nalazi

Rodoslovlja Isusa Krista imaju svoje starozavjetne korijene. Zbog svoje ljudske povezanosti žele potvrditi Mesijino ljudsko podrijetlo. Ali upravo tako, po velikim nizovima do Davida i konačno do Abrahama vezuje se mesijansko i duhovno očitstvo svega izraelskog naroda (Mt) a vezivanjem u niz i bez nekog izdvajanja Isusovi potomci sežu do Adama, oca svega čovječanstva jer Isus je sin čovječji i jednostavno pripadnik i spasitelj svega čovječanstva (Lk). Povrh toga Isus je Sin Božji. Ljudsko i božansko podrijetlo čine jedinstvo u njegovoj osobi, njegovoj naravi, a u službi Božjeg poslanja ljudima, poziva na povratak Bogu.

II. ABRAHAM U ZAHARIJINU HVALOSPJEVU (Lk 1,67-80)

1. Uvod

Abrahamovo ime u Zaharijinu hvalospjevu susreće se u kontekstu otaca od kojih se poimence navodi samo Abrahamovo ime (Lk 1,73).

2. Tekst i tumačenje

»Blagoslovljen (*Benedictus*) Gospodin Bog Izraelov, što pohodi i otkupi narod svoj! ... Podiže nam snagu spasenja u domu Davida, slugu svojega, kao što obeća na usta svetih proroka svojih odvijeka: spasiti nas od neprijatelja naših i od ruke sviju koji nas mrze; iskazati dobrotu ocima našim i sjetiti se svetog saveza svojega, zakletve kojom se zakle Abrahamu, ocu našem: da će nam dati te mu, izbavljeni iz ruku neprijatelja služimo bez straha u svetosti i pravednosti pred njim u sve dane svoje« (Lk 1,69.73-75).

2.1. Izdvojeno Abrahamovo mjesto

Abraham se susreće u Matejevu evanđelju Isusovog djetinjstva (1 – 2) i u Lukinu evanđelju Isusova podrijetla (Lk 3,34). I Matejevo Isusovo djetinjstvo i Lukino Isusovo podrijetlo snažno su starozavjetno obojeni. No u evanđelju Isusova djetinjstva po Luki spominju se mnogi starozavjetni sadržaji: obećanje, zakletva, savez i posebno ključni starozavjetni ljudi: neprijatelji, oci, praotac Abraham, kralj David, proroci, Lukini adresati i svi sudionici u Zaharijinu hvalospjevu. U hvalospjevu iza svega sadržaja i događanja kao subjekt stoji upravo sam Bog. Ovdje se, dakle, u kontekstu i tekstu Lukinog evanđelja Isusova djetinjstva jedanput navodi praotac Abraham.

2.2. Himnički navod o Abrahamu

Već se u Starom zavjetu dogodio prijenos izraza od povijesnog stanja oslobođenja iz Egipta u oslobođenje od grijeha.⁵⁵ U Isusovo vrijeme neki su očekivali Mesiju kao kralja koji će na zemlji obnoviti političku nezavisnost Izraela.⁵⁶ No u Isusovoj se osobi i djelu ostvaruju vjera i spasenje. Evanđelje po Luki i u molitvama prenosi povezanost Boga i čovjeka. Tako *Benedictus*, u redcima 1,68-75, sadrži tipične crte eshatološkog himna kao i *Magnificat*.⁵⁷ Srodnost oba himna je očita. I Marijin *Veliča* i i Zaharijin *Blagoslovljen* rabe isti starozavjetni jezik i oblikovani su pod utjecajem brojnih starozavjetnih riječi i motiva. Tako je hvalospjev *Blagoslovljen* srodan hvalospjevu *Veliča* po strukturi, sadržaju i religioznom tonu. Zapravo u više slučajeva svojih predtekstova Luka je stavio i prenio pola retka psalma u Marijin *Veliča* i drugu polovinu u Zaharijin hvalospjev.⁵⁸ Tako Farrer *Blagoslovljen* naziva »posljednjim proročanstvom starog razdoblja i prvim novoga razdoblja«⁵⁹. Savez je sklopljen s Abrahamom i njegovim potomstvom (Post 15,18; 17,4-7).

Zaharijina se radost izlila u nadahnutom hvalospjevu. Bog je izrekao zakletvu da potvrdi savez s Abrahamom (Post 22,16-18; Hebr 6,13-18). On naime govori Abrahamu: »Zaklinjem se ... jer nisi štedio vlastitog sina jedinca ... blagoslovit ću te ...« (Post 22,16-18). Ako Izrael bude oslobođen iz moći svojih neprijatelja bit će slobodan za službu Božju.⁶⁰ Bogoslužje se odvija, a time i sastoji od pravednosti i svetosti. Duša bogoslužnog djelovanja jest predanost u volju Božju i sveto življenje.⁶¹ Zaharijin hvalospjev čini se da je spjevao evanđelist kao popratnicu Marijinom *Veliča* (1,46-56).⁶² Zaharija iznosi povijest spasenja. To je Crkva razumjela kada je oba himna preuzela u liturgiju sve do danas. Nastupila je promjena: spasenje je produhovljeno i eshatologija je crkveno prikazana. Riječi molitve ostaju žive i u tijeku povijesti spasenja jer prenose povijest spasenja.

⁵⁵ Usp. J. KREMER, *Lukasevangelium*, 43.

⁵⁶ *Isto*, 45.

⁵⁷ Usp. K. H. RENGSTORF, *Das Evangelium nach Lukas*, 34. Uobičajeno je u starijim komentarijima da se Lukini himni molitve rabe pod latiniziranim imenima.

⁵⁸ *Isto*. Usp. međutim ovdje E. J. TINSLEY, *The Gospel according to Luke*, University Press, Cambridge, 1965., 34: »There is the same use of Old Testament language. In fact in many cases Luke used one half of a verse from the psalms in the Magnificat and the other half here in the Benedictus.« Bibličar Tinsey navodi zatim starozavjetne predtesktove dijelom u *Veliča* i dijelom u *Blagoslovljen*.

⁵⁹ L. MORRIS, *nav. dj.*, 76.

⁶⁰ Usp. A. STÖGER, *Das Evangelium nach Lukas*, 68.

⁶¹ *Isto*, 69.

⁶² Usp. E. J. TINSLEY, *nav. dj.*, 34; W. GRUNDMANN, *Das Evangelium nach Lukas*, 70.

Lk 1,73-75 ponovno izlaže temu o Božjim vjernim obećanjima. U Lk 1,72 veliča se Božja vjernost savezu s Abrahamom. Naime, redak 1,73 govori da je Božje djelo izbavljenja smilovanje ocima, snažan prisjećaj na savez s Abrahamom kao na zakletvu obećanja Abrahamu. I redci 1,74-75 sadržajno su pobliže označeni. Gospodin je sklopio bezuvjetni savez spasenja s Abrahamom. To se ostvarenje obećanje bilo ispunilo konačnim dolaskom Abrahamova potomka Gospodina Isusa Krista. A Isusovo spasenje je izvanjsko i unutarnje. Izvanjsko oslobođenje znači izbavljenje od neprijatelja. Unutarnje izbavljenje jest služenje bez straha u svetosti i pravednosti (1,74-75; Još 24,14).⁶³ Druga varijanta (1,73-75) promatra Boga neposredno kao govornika. Sam je Bog pod zakletvom obećao Abrahamu dobru budućnost.

Himan upravo u svojoj sintaktičkoj strukturi izdaje ruku teologa Luke.⁶⁴ Po Luki se na Mesiji ispunjavaju obećanja Abrahamu i Davidu; u njemu će biti blagoslovljeni svi narodi. On je mesijanski kralj, čije kraljevstvo nema kraja, ali Mesija je rodozačetnik novog čovječanstva.⁶⁵ Djelo otkupljenja u retku 1,68 znači »izbavljeni iz ruku neprijatelja« (1,74) i vjernost se poziva na zakletvu danu Abrahamu (1,73; 1,55). Savez će se ostvariti u Abrahamu. Potomci će Bogu služiti u pravednosti, jer će živjeti kao što dolikuje Božjem narodu, i u svetosti, jer će biti odvojeni za Boga. Neki smatraju himan političkim spjevom, naglaskom radi pobjede nad izraelskim neprijateljima (1,71.74). Valja dodati da kršćanin na kraju 1. stoljeća nikako ne bi sastavio tako tipično židovsku pjesmu.⁶⁶ Redci 1,73-75 vraćaju se na obećanje kao Božji spomen. Bog će ostati vjeran, on ne zaboravlja. Njegov je savez svet jer je to savez s Abrahamom (Post 17,4.7.21; 22,18).⁶⁷ Misao saveza ne pojavljuje se kod Luke često a ona je, usprkos tipologiji Izlaska, uvijek povezana s Abrahamom. Brojne su paralele prema redcima 1,72-75 sa Starim zavjetom (Izl 2,24; Lev 26,42; Ps 106,45; Ez 16,60). Na temelju zapovijedi Abrahamu obrezanje tvori znak saveza između Boga i Izraela, i znak pripadnosti izabranom narodu.⁶⁸

Zaharijin *Blagoslovljen* kreće se u tipičnoj klimi, na razmeđu između Starog i Novog zavjeta. Započinje uzdizanjem Boga kako se običavalo u mnogim starozavjetnim psalmima i drugim kasnijim židovskim molitvama.⁶⁹ Tako hvalospjev u

⁶³ Usp. W. MacDONALD, *nav. dj.*, 201.

⁶⁴ Usp. K. LÖNING, *Das Geschichtswerk des Lukas*, 1., Israels Hoffnung und Gottes Geheimnisse, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart–Berlin–Köln, 1997., 107.

⁶⁵ Usp. A. STÖGER, *Das Evangelium nach Lukas*, 124–125.

⁶⁶ *Isto*, 76.

⁶⁷ Usp. F. BOVON, *Das Evangelium nach Lukas*, 106.

⁶⁸ *Isto*.

⁶⁹ *Isto*, 84.

redcima 1,68-75 spominje velika djela koja je Bog počinio u povijesti spasenja, a najveće među njima jest Mesijino poslanje.⁷⁰ U svezi mesijanskog spasenja valja reći da iskaz upućuje na činjenicu kao da se spasenje već dogodilo: Bog je dobrotivo posjetio svoj potlačeni narod i donio mu otkupljenje. Paralelizam s redcima 1,72-73 govori o povezanosti sa savezom i zakletvom, osobito u Abrahamovu slučaju (Post 17,4; 22,16-17; Ps 105,8.9).

Ali tradicionalan je i odnos između milosrđa i saveza (Pnz 7,9; 1 Kr 8,23). Bog poznaje savez s ocima (1,72) i zakletvu Abrahamu (1,73) te prema obećanju šalje Mesiju iz Davidove loze (1,68-70) koji će Izraelu osigurati slobodu (1,71), da bi narod mogao neometano služiti Bogu (1,75).⁷¹ To je zapravo milosrđe iskazano ocima.⁷² U židovskoj Bibliji se navodi više saveza među kojima se ističu oni s Abrahamom (Post 15; 17). Izdvojena je i posebno naglašena zakletva kao bitan dio preuzimanja obveza prema savezu. Bog neće opozvati ono na što se zakleo. Tri teme: savez, milosrđe i zakletva pripadaju dakle zajedno (1,72-73) i starozavjetno su povezane s oslobođenjem (1,68-69).

U Lukino vrijeme bilo je moguće nacionalističko i univerzalističko očekivanje Mesije. Luka misli na Crkvu od Židova i pogana. Izrael treba postati velikim. Pretpostavka prave veličine jest oslobođenje (1,73-74).⁷³ Bog je podigao rog spasenja, snažnog Spasitelja. U Starom zavjetu rog je simbol snage.⁷⁴ Zanimljivo da Zaharijin hvalospjev i Marijin *Veliča* predstavljaju Mesijin dolazak, ali ne govore o mucu i smrti. To bi bilo razumljivo da su ova dva himna sastavljena kasnije u židovsko-kršćanskoj okolini i da tvore kršćansku preradu hebrejskih himana.⁷⁵

Zasebnu naime temu u Zaharijinu himnu predstavlja ispunjenje. Božje novo djelo dogodilo se u skladu s riječima njegovih svetih proroka, a to su obećanja ocima, savez sklopljen s Izraelom na Sinaju i mnogo ranija zakletva s Abrahamom.⁷⁶ Tvrdi se da su neprijatelji izabranog naroda Božji neprijatelji. No nema tu ni neke ratobornosti.⁷⁷ Nekršćanske pjesme su primijenjene na Isusa.⁷⁸ Savez počiva na Bogu pod zakletvom Abrahamu (Post 22,16-18; 26,3; Ps 105,8-9). Pobožni Židovi poput Zaharijinog himna mole: »Daj da brzo proklija mladica tvog sluga

⁷⁰ *Isto*, 82.

⁷¹ Usp. H. SCHÜRMAN, *Das Lukasevangelium*, 89.

⁷² A ne »obećanom ocima«, kako prevode B. DUDA – J. FUČAK.

⁷³ Usp. F. BOVON, *Evangelium nach Lukas*, 106–107.

⁷⁴ Usp. J. SCHMID, *nav. dj.*, 84.

⁷⁵ *Isto*. Posrijedi su ipak samo nagađanja o predtekstovima u koje se ovdje ne ulazi.

⁷⁶ G. B. CAIRD, *The Gospel of St. Luke*, PNTC, Penguin Books, Harmondsworth, 1985., 58.

⁷⁷ Usp. J. SCHMID, *nav. dj.*, 86.

⁷⁸ Usp. W. GRUNDMANN, *Das Evangelium nach Matthäus*, 70.

Davidu i da s tvojom pomoću podigne svoj rog. Budi blagoslovljen Jahve, koji si dao da nikne rog spasenja.«⁷⁹

2.3. Biblijsko-teološki nalaz

Hvalospjevni navještaj i molitva dobro se uklapaju u evanđelje Isusova djetinjstva po Luki gdje se uz Zaharijin *Blagoslovljen* nalaze još dva himna: raniji Marijin *Veliča* i kasniji Šimunov *Sad otpuštaš*. U Zaharijinom hvalospjevu spominju se doduše proroci, ali se posebno izdvaja praotac Abraham (i kralj David). Uz Abrahama se spominju velika starozavjetna djela i teološki sadržaji kao što su: Božji spomen, blagoslovi, mesijanski darovi, obećanja, savez/zakletva, izbavljenje, tj. spasenje i ljudsko služenje.

Zaključak

Poduzeto izlaganje pokazuje Abrahamovo središnje mjesto: poznati veliki lik ugrađen je u niz rodoslovnih imena ali se od njih izdvaja i postaje, sa svojim drugim sadržajnim bremenom hvalospjeva, polazištem obećanja, ispunjenja, saveza i blagoslova za sadašnjost i budućnost Isusa Krista i njegovih nasljedovatelja.

Summary

ABRAHAM IN THE GOSPELS OF JESUS' INFANCY

*Abraham in the genealogies (Mt 1:1-2.17; Lk 3:34)
and in Zechariah's hymn Benedictus (Lk 1:73)*

In the Gospel according to Mathew, after King David, Abraham remains the key word at the beginning of Jesus' infancy in that same genealogy and, in the Gospel according to Luke. He is found in the cycles of genealogy along with the descendants and predecessors listed in the same Gospel according to Luke. Luke also mentions the name of Abraham in Zechariah's hymn (Lk 1:73) which is part of the Gospel of Jesus' infancy according to Luke. His name observed in reference to the entire content of the genealogies and the Gospel of Jesus' infancy, creates the foundation of the history of salvation promulgated here in the work and the person of Abraham.

Key words: *The Gospel according to Matthew, the Gospel according to Luke, the Gospel of Jesus' infancy, Abraham, genealogy, Zechariah, Benedictus.*

⁷⁹ Petnaesti blagoslov u tzv. 18 prošnji (J. SCHMID, *nav. dj.*, 84).